

ЖАМОАТ ТАРТИБИНИ САҚЛАШ ТУШУНЧАСИ ВА ЖАМОАТ ХАВФСИЗЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШДА МЕЪЁРИЙ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАР

Халимов Исроил Савриевич

*Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети Магистратура
тингловчиси, майор*

Аннотация: Ушбу мақолада «жамоат тартиби» тушунчаси ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш фаолиятининг ҳуқуқий асослари. Шунингдек, бу борада олиб борилган тадқиқот ишларнинг натижалари илмий таҳлил қилинган.

Аннотация: В данной статье рассмотрено понятие «общественный порядок» и правовые основы деятельности по обеспечению общественной безопасности. Также были научно проанализированы результаты исследований, проведенных в этом направлении.

Annotation: This article examines the concept of “public order” and the legal basis for activities to ensure public safety. The results of research conducted in this direction were also scientifically analyzed.

Калим сўзлар: жамоат тартиби, жамоат хавфсизлиги, жамоат жойлари, ҳуқуқ-тартиб чоралари, меъёрий ҳужжатлар.

Ключевые слова: общественный порядок, общественная безопасность, общественные места, правоохранительные меры, нормативные акты.

Keywords: public order, public safety, public places, law enforcement measures, regulations.

Мустақиллик йилларида амалга оширилган кенг кўламли ислохотлар натижасида республикамизда кўча ва жамоат жойларидаги жиноятларга қарши курашувчи ва уларнинг профилактикасини таъминловчи ўзига хос тизим шаклини йўлга қўйилди. Мамлакатда, унинг маъмурий-ҳудудий бирликларида жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш биринчи навбатда ҳуқуқбузарликларнинг, жумладан, жиноятларнинг барвақт олдини олишга хизмат қилади.

Қолаверса, содир этилган ҳуқуқбузарликлар учун жавобгарлик таъминланади ёки жиноятларнинг фош этилишига имкон берадиган маълумотлар тўпланади, шахслар аниқланади, хатто ушбу фаолиятни олиб боровчи кучлар томонидан ёхуд иштирокида муайян жиноий қилмишлар фош этилади, уни содир этган шахслар учун жавобгарликнинг муқаррарлиги таъминланади.

Маълумки, ҳар қандай фаолиятнинг асосида тушунчалар тизими ётади. Жамоат тартибини сақлаш ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш фаолиятини батафсил ўрганиш, аввало, “жамоат тартиби” мазмунини ёритиб ўтишни талаб қилади. Таҳлиллар натижаси “жамоат тартиби” тушунчасига бирон бир норматив-ҳуқуқий ҳужжатда таъриф берилмаганини кўрсатади. Бу борада айрим тадқиқотларда “Жамоат тартиби – бу жамоат хавфсизлиги, жисмоний ва юридик шахсларнинг нормал фаолият кўрсатиши, меҳнат қилиши ва дам олиши учун шароит яратишга, шаъни, кадр-қимматини ҳамда умуминсоний кадриятларни ҳурмат қилишга йўналштирилган ҳуқуқий ва ижтимоий-ахлоқий нормалар асосида жамоат жойларида юзага келадиган ва ривожланадиган ижтимоий муносабатлар тизими” деб таърифланган.

Ҳуқуқий тузилма “жамоат тартиби” – бу, эҳтимол, барча ижтимоий фанлар ва ҳуқуқий нормалар томонидан қўлланиладиган ижтимоий-ҳуқуқий тоифалардан биридир. Демак, масалан, Т.Гоббс фуқаролик дунёсини энг катта ижтимоий неъмат деб ҳисоблаб, уни аслида жамоат тартиби деб тушунган.

Давлат ўзининг ҳуқуқни муҳофаза қилиш функциясини амалга оширар экан, бутун ҳудудда аҳолининг ҳаётини ташкил қилади, шу билан бирга, биринчи навбатда жамоат аҳамиятига эга бўлган жойларда: кўчаларда, майдонларда, боғларда, вокзалларда, савдо марказларида ва ҳоказоларда қонун ва тартибни таъминлайди, яъни, бу ерда одамларнинг “коллектив бўлмаган” хатти-ҳаракатлари шахсга таҳдидларни келтириб чиқаради ва низолар пайдо бўлади. “Тартиб”, “хавфсизлик”, “жамоат тартиби” ва “жамоат хавфсизлиги” тушунчаларининг аҳамияти шундан иборатки, улар ҳуқуқни муҳофаза қилувчи бўлиб, ўз моҳиятига кўра биргаликда аҳоли билан бирга давлатнинг муҳим белгиларидан бири ҳокимият ва ҳудудни ташкил қилади.

Жамоат тартиби деганда моҳиятан маълум бир жамиятда мавжуд бўлган ижтимоий нормалар билан давлат томонидан тартибга солинадиган, ташкил этилган ва қўллаб-қувватланадиган бутун тизим, ижтимоий муносабатларнинг бутун тизими тушуниланган. Кенг маънода жамоат тартиби маълум бир тарзда тартибланган ижтимоий муносабатлар тизимини (мажмуини) ўз ичига олади: иқтисодий, сиёсий, маданий ва ахлоқий ва ҳоказоларни, шу муносабат билан уни конституциявий тузум доирасидаги жамиятдаги шахсларнинг хулқ-атвори қоидалари мажмуи сифатида белгилаш мумкин.

Мамлакатимизда тинчлик ва барқарорликни мустаҳкамлаш мақсадида давлат, жамият ва шахс хавфсизлигини таъминлаш тизимида кенг кўламли демократик ислохотлар изчил давом эттирилмоқда. Демократиянинг асосий талаби бўлган инсон ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини, сўз ва виждон эркинлигини таъминлашга алоҳида эътибор берилмоқда. Шундан келиб чиққан ҳолда, жамоат хавфсизлигини таъминлаш, жиноятчиликка қарши курашиш ва

хуқуқбузарликлар профилактикасининг яхлит тизимини шакллантириш, ички ишлар органларининг энг қуйи бўғинидан республика даражасигача самарали фаолиятини йўлга қўйиш ва замонавий иш услубларини жорий этиш орқали мамлакатимизда хуқуқ-тартибот ва қонунийликни мустаҳкамлаш, аҳолининг тинчлиги ва осойишталигини таъминлаш мақсадида 2021 йил 26 март санасида Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасида ички ишлар органлари фаолиятини сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш чоратадбирлари тўғрисида”ги ПФ-6196-сон фармони қабул қилинди.

Фармонга биноан ички ишлар органларининг жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш фаолиятини ташкил этишнинг мутлақо янги механизмлари сифатида қуйидагилар белгиланди:

биринчидан, ички ишлар органларининг таянч пунктлари негизида маҳалла хуқуқ-тартибот масканлари босқичма-босқич ташкил этилиши;

иккинчидан, Ички ишлар вазирлиги тузилмасини такомиллаштириш орқали ички ишлар органларининг жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш соҳавий хизматлари фаолиятини бошқариш ва мувофиқлаштиришнинг ягона тизимини жорий этиш мақсадида, Жамоат хавфсизлиги департаменти ташкил этилди; учинчидан, ҳудудий ички ишлар органларининг жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш фаолияти тузилмалари ва раҳбар лавозимларини мақбуллаштириш орқали мавжуд куч ва воситалардан самарали фойдаланишни таъминлаш мақсадида, айрим раҳбарлик лавозимларининг тугатилиши ҳисобидан Қорақалпоғистон Республикаси ички ишлар вазирининг, вилоятлар, туман ва шаҳарлар ички ишлар органлари бошлиқларининг ўринбосари – Жамоат хавфсизлиги хизмати бошлиғи лавозими жорий этилди ва патруль-пост ҳамда йўл-патруль хизмати бўлинмалари фаолиятини, шунингдек, маҳаллалар ва жамоат жойларида манзилли профилактик тадбирлар ўтказилишини мувофиқлаштириш, муқаддам судланган ва пробация ҳисобига олинган шахслар билан ишлаш ҳамда ички ишлар органларининг тунги хизматини ташкил этиш унинг асосий вазифалари этиб белгиланди.

Мамлакатимизда жамоат хавфсизлигини таъминлаш тизимини янада ривожлантириш ҳамда ушбу соҳадаги давлат сиёсатининг истиқболли йўналишларини белгилаш мақсадида, Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикаси жамоат хавфсизлиги концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида» ПФ-27-сон Фармони қабул қилинди. Мазкур Фармон асосида “Ўзбекистон Республикаси жамоат хавфсизлиги концепцияси” ва “2022 – 2025 йилларда Ўзбекистон Республикасида жамоат хавфсизлигини таъминлаш тизимини

ривожлантириш стратегияси” каби муҳим ҳужжатлар тасдиқланиб, бу бордаги ишларни босқичма-босқич амалга ошириш тартиби белгиланди.

Бугунги кунда жаҳон миқёсидаги мураккаб жараёнларни ва мамлакатимиз босиб ўтган тараққиёт натижаларини чуқур таҳлил қилган ҳолда кейинги йилларда “Инсон қадри учун” тамойили асосида халқимизнинг фаровонлигини янада ошириш, инсон ҳуқуқлари ва манфаатларини сўзсиз таъминлаш ҳамда фаол фуқаролик жамиятини шакллантиришга қаратилган ислохотларнинг устувор йўналишларини белгилаш мақсадида, қабул қилинган “2022 – 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси”нинг “Жамоат хавфсизлигини таъминлаш, ҳуқуқбузарликларнинг содир этилишига сабаб бўлган шарт-шароитларни ўз вақтида аниқлаш ва бартараф этишнинг самарали тизимини яратиш” деб номланган 16-мақсадида, жамоат тартибини сақлаш бўйича патрулик хизмати фаолиятини тубдан такомиллаштириш, шу жумладан замонавий ахборот технологияларини жорий этган ҳолда фуқарони ички ишлар бўлимига текшириш учун олиб бориш амалиётидан воз кечиш ҳамда йўл инфратузилмасини такомиллаштириш ва хавфсиз ҳаракатланиш шароитларини яратиш орқали йўлларда авария ва ўлим ҳолатларини қисқартириш, шу жумладан ҳаракатни бошқариш тизимини тўлиқ рақамлаштириш ва жамоатчиликнинг ушбу соҳадаги ишларда кенг иштирокини таъминлаш каби муҳим чора-тадбирлар белгиланди.

Б.П.Кондрашовнинг айтишича, “жамоат тартиби” ва “жамоат хавфсизлиги”ни кенг маънода ижтимоий нормаларга, яъни ҳуқуқ нормалари, ахлоқ, урф-одатлар, анъаналарга риоя этиш натижасида вужудга келган, дахлсизлиги давлатнинг бутун сиёсий тизими томонидан кафолатланган ижтимоий муносабатлар тизими тушунилади.

Шундай қилиб, “жамоат тартиби” ва “жамоат хавфсизлиги” сўзининг кенг маъносида жамиятда мавжуд бўлган, ижтимоий нормаларга, шу жумладан ҳуқуқ нормалари ва жамият қоидаларига мувофиқ ривожланган муносабатларнинг бутун тизими тушунилади. Бироқ, жамоат тартибини кенг тушуниш билан унинг тушунчаси моҳиятан ҳуқуқ тартиботи тушунчаси билан бирлашади. Айни пайтда бу тушунчаларнинг мазмуни бир-биридан қисман фарқ қилади. Бир томондан, қонун устуворлиги жамоат тартибининг фақат бир қисмидир, чунки жамоат тартиби нафақат ҳуқуқ нормалари, балки бошқа ижтимоий нормалар: ахлоқ, маданият, дин билан ҳам тартибга солинади.

Бошқа томондан, жамоат тартиби ижтимоий муносабатларнинг кенглик кўлами нуктаи назаридан қонун устуворлигига қараганда анча торроқ тушунилади. Бундан ташқари, жамоат тартибини кенг маънода, доктринал нуктаи назардан мақбул талқин қилиш юридик жавобгарлик талабларига жавоб бермайди, бу эса ушбу соҳадаги ҳуқуқбузарликларни қонун ҳужжатлари билан

расмийлаштириш зарурлигини англатади. Жамоат тартибини кенг тушунган ҳолда, жамият ҳаётининг қайси соҳалари, жамоат тартибини муҳофаза қилишнинг қайси соҳаси ҳимоя қилиниши кераклиги ва қайси бири жамоат тартибига тажовуз қилувчи ҳуқуқбузарликлар деб ҳисобланиши кераклиги аниқ эмас. Тор маънода жамоат тартиби - бу жамоат жойларида одамларнинг хаттиҳаракатларини тартибга солувчи қоидаларга риоя қилиш натижасида ривожланадиган муайян муносабатлар тизимидир. Аксарият олимлар ушбу ёндашувни афзалроқ деб билишади, гарчи тор маънода жамоат тартиби тушунчаси махсус адабиётларда ҳам ноаниқ талқин қилинади. Масалан, Д.Н.Бахрах жамоат тартиби деганда жамоат жойларида вужудга келадиган ва ривожланадиган ҳуқуқ нормалари, ахлоқ, жамоа ва урф-одатлар қоидалари билан тартибга солинадиган ихтиёрий ижтимоий муносабатлар тизимини тушунади.

Тор маънода жамоат тартиби ижтимоий нормалар билан тартибга солинадиган ижтимоий муносабатларнинг бутун тизими эмас, балки уларнинг бир қисми - ҳаётнинг маълум бир соҳасида ривожланадиган қуйи тизимдир. Бу соҳа жамият ҳаётида осойишталик муҳитини, меҳнат ва дам олиш учун нормал шароитларни, давлат органлари, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, корхоналар ва уларнинг бирлашмалари, муассасалар, жамоат бирлашмалари, шунингдек, давлат ва муниципал ходимлар фаолиятини таъминлаш мақсадида, одамлар ўртасидаги мулоқот жараёнида жамоат жойларида ривожланадиган ижтимоий нормалар билан тартибга солинадиган муносабатлар тизими билан чекланади.

Жамоат тартиби ва жамоат хавфсизлиги тушунчаларини тушунишнинг турли ёндашувларини таҳлил қилиш, биринчидан, жамоат тинчлигини таъминлаш, фуқароларнинг ҳаёти ва соғлиғини ҳимоя қилиш, уларнинг шаъни ва кадр-қимматини ҳурмат қилиш билан боғлиқ муносабатлар доирасини аниқлаш талаб тилади, деган хулосага келишимизга имкон беради. Жамоат жойларида юзага келадиган ва ривожланаётган жамоат муносабатлари бузилишининг ўзига хослиги қонун чиқарувчи орган учун ушбу муносабатларни жамоат тартиби деб аташ ҳуқуқига эга бўлган алоҳида гуруҳга ажратиш имконини берадиган асосий хусусиятдир.

Шу билан бирга, бу хусусият ўрганилаётган ижтимоий муносабатларни фарқлаш учун етарли эмаслиги аниқ. Жамоат тартибини тўғри аниқлаш учун, иккинчидан, “жамоат жойи” тушунчасини етарли даражада тушуниш керак, бу эса ижтимоий муносабатлар амалга ошириладиган маълум бир жамоатчилик жойини (ҳудудни, объектни) тоифага аниқ таснифлаш имконини беради. Бироқ, ҳозирги кунга қадар юридик адабиётларда бундай таъриф мавжуд эмас. Жамоат тартибини муҳофаза қилишни тартибга солувчи энг муҳим меъёрий

хужжатларда ҳам улар жамоат жойининг таърифидан фойдаланмайди ёки унинг муҳим белгиларини очиб бермайди, балки умумий фойдаланишга тегишли жойларнинг чекланган рўйхатини беради.

Демак, юқоридаги таҳлилларга таяниб, жамоат тартиби тушунчасига қуйидаги таърифни таклиф қилишимиз мумкин. Жамоат тартиби – бу жамоат жойларида одамлар ўртасида вужудга келадиган ва ривожланадиган, қонуний амалга оширилиши шахсий ва жамоат хавфсизлигига риоя этилишини, одамларнинг нормал мулоқотини, шаъни, кадр-қиммати, ҳаёти ва соғлиғини ҳимоя қилиниши, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар, биринчи навбатда, ички ишлар органлари, миллий гвардия, прокуратура, давлат хавфсизлик хизмати, фавқулодда вазиятлар вазирлиги ва бошқа фуқаролик ташкилотлари фаолияти билан таъминланган давлат ва жамиятнинг мувофиқлаштирилган ижтимоий-ҳуқуқий жамоат муносабатлари тизимидир.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 29 ноябрдаги «Ўзбекистон Республикаси жамоат хавфсизлиги концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш чоратадбирлари тўғрисида»ги ПФ-27-сон фармони // Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 01.12.2021 й., 06/21/27/1116-сон.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2022 – 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги ПФ-60-сон (2022 йил 28 январь) фармони // Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 21.04.2022 й., 06/22/113/0330-сон.
3. Ички ишлар органларининг жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш фаолияти: Дарслик / И. Исмаилов, М.З. Зиёдуллаев, Ф.Н. Шукуров ва бошқ. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2019.
4. Гоббс Т. Соч. 2. М., 1991. С. 96–97.
5. Бельский К.С. Полицейское право: Лекц. курс / Под ред. А.В. Куракина. М.: Дело и сервис, 2004. С. 23.
6. Яценко С.С. Уголовно-правовая охрана общественного порядка. Киев, 1978. С. 10.
7. Административное право зарубежных стран: Учебник / Под ред. А.Н.Козырина и М.А.Шатиной. М.: Спарк, 2003. С. 307.
8. Кондрашов Б.П. Общественная безопасность и административно-правовые средства ее обеспечения. М., 1998. С. 16.
9. Коржанский Н.И. Объект и предмет уголовно-правовой охраны. М., 1980. С. 15.
10. Теория государства и права / Под ред. А.И. Денисова. М., 1972. С. 478–479.
11. Серегин А.В. Советский общественный порядок и административно-правовые средства его укрепления. М., 1978. С. 25.

12. Еропкии М.И. Управление в области охраны общественного порядка. М., 1965. С. 11; Соловей Ю.П. Правовое регулирование деятельности милиции в Российской Федерации. Омск, ВШМ МВД РФ, 1993. С. 127–131.
13. Административная ответственность граждан за правонарушения / Под ред. Д.Н.Бахраха. Пермь, 1978. С. 40

ЭЛЕКТРОН МАНБАЛАР:

1. <https://lex.uz>